

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про базову соціальну допомогу»
*(реєстр. № 15094 від 20.03.2026)**

***Анотація.** В інформаційній довідці представлено результати аналізу пропозицій, передбачених проектом Закону України «Про базову соціальну допомогу» (реєстр. № 15094 від 20.03.2026). Акцентовано на концептуальних аспектах застосування базової соціальної допомоги в системі соціального захисту.*

***Ключові слова:** система соціального захисту, базова соціальна допомога (БСД), малозабезпечені сім'ї, базова величина для розрахунку БСД, базова величина для сім'ї.*

Вступ

Створення ефективної системи соціального захисту населення належить до ключових завдань державної соціальної політики України, особливо в умовах правового режиму воєнного стану та наступного трансформаційного періоду, пов'язаного з післявоєнним відновленням. Провідну функцію у цьому процесі виконує законодавство про соціальний захист, потреба у модернізації якого обумовлена як внутрішніми чинниками (зростання кількості осіб, які потребують соціальної допомоги, зниження рівня доходів населення, демографічна криза), так і зовнішніми (необхідність узгодження адресності та ефективності соціальних виплат із соціальними стандартами й практиками Європейського Союзу).

Основна частина

У липні 2025 року уряд України започаткував експериментальний проєкт із запровадження базової соціальної допомоги з метою оптимізації певних видів соціальних виплат і посилення адресності підтримки уразливих груп населення. Це один із ключових етапів реформи системи соціального захисту, що полягає у переході від кількох розрізнених соціальних виплат на основі правового статусу осіб до єдиної виплати відповідно до реальних потреб особи / сім'ї, що обумовлює необхідність законодавчого врегулювання засад надання базової соціальної допомоги, у тому числі йдеться про збір даних про майно та доходи особи / сім'ї.

Із метою формування нової моделі державної системи соціального захисту, що функціонує на засадах взаємодії державних органів та інституцій, задіяних у процесі організації й надання соціальної підтримки, розроблено проєкт Закону України «Про базову соціальну допомогу» (реєстр. № 15094 від 20.03.2026) (далі – законопроект).

Законопроектом пропонується врегулювати підставу та умови виникнення права на базову соціальну допомогу як уніфікований, комплексний вид соціальної підтримки особи / сім'ї у складних життєвих обставинах; визначити основні терміни у цій сфері, суб'єктів – отримувачів допомоги, а також систему уповноважених органів, які здійснюватимуть призначення та виплату базової соціальної допомоги; врегулювати порядок встановлення

розміру базової соціальної допомоги та обчислення базової величини для сім'ї; визначити строки призначення базової соціальної допомоги; запровадити поняття профілювання сімей, які подали заяву на призначення базової соціальної допомоги, тощо.

Підтримуючи ідею врегулювання надання базової соціальної допомоги як способу поступового переходу від системи соціального захисту, побудованої переважно за принципом правового статусу одержувачів соціальних виплат і послуг, до системи соціального захисту на основі оцінки нужденності та потреби осіб (домогосподарств) у соціальній підтримці, вважаємо за доцільне зазначити таке.

Зауваження та пропозиції концептуального характеру. Проміжні результати експерименту із запровадження базової соціальної допомоги свідчать, що її надання обумовлює нові вимоги до збору даних про майновий стан і доходи сім'ї та їх адміністрування¹. Інформаційна взаємодія уповноважених органів, у тому числі з інформаційно-комунікаційними системами, є необхідною для уникнення випадків помилкового призначення допомоги або необґрунтованої відмови у її призначенні. З урахуванням зазначеного, у законопроекті визначаються засади взаємодії між суб'єктами системи надання базової соціальної допомоги щодо виявлення вразливих груп населення, оцінювання потреб сім'ї та їх профілювання, організації ведення випадку (у поєднанні з наданням соціальних послуг).

Водночас ухвалення законопроекту містить певні виклики. Темпи зростання видатків на соціальний захист у середньостроковій перспективі залишаються нижчими за рівень інфляції, а з урахуванням демографічних змін – зменшення частки працездатного населення, новий вид соціальної допомоги, попри її адресність, несе ризик значного навантаження на державний бюджет. Відповідно до практики Європейського Суду з прав людини врегулювання права на певний вид соціальної допомоги на рівні закону означає обов'язкове забезпечення її виплати в обсязі, передбаченому законом.

Інший виклик – інституційна неспроможність виконавчих органів місцевого самоврядування (у разі їх утворення) та відсутність у штатному розписі органів місцевого самоврядування соціального менеджера. У зв'язку з цим доцільно передбачити бланкетні норми щодо заходів посилення інституційної спроможності виконавчих органів місцевого самоврядування щодо надання базової соціальної допомоги.

Не можуть бути підтримані положення статті 7 законопроекту стосовно дискреційних повноважень уряду визначати окремі аспекти права на базову соціальну допомогу, зокрема умови виплати, підстави для призупинення та припинення виплати, які мають бути визначені законом.

Законопроект містить низку недоліків, що обумовлюють правову невизначеність його положень. Передусім абзац другий Преамбули законопроекту визначає державні гарантії, які доцільно передбачити у статті 4

¹ Допомога, яку доводиться повертати: що не так із новою соцвиплатою. URL: <https://7eminar.ua/news/18311-dopomoga-yaku-dovoditsya-povertati-shho-ne-tak-iz-novoyu-socviplatoyu>

законопроекту, змінивши її назву на «Державні гарантії та джерела фінансування базової соціальної допомоги».

Зі змісту законопроекту незрозумілою є мета ухвалення закону, незважаючи на те, що про неї прямо зазначається у статті 1 законопроекту в частині визначення складу сім'ї. Це суттєво знижує як розуміння основної функції базової соціальної допомоги (як виду допомоги, що призначається сім'ям, чий середньомісячний дохід є нижчим за сумарний розмір базової величини для кожного члена сім'ї), так і переваг від запровадження цієї допомоги (для держави – адресність, спрощення та автоматизація системи соціальних виплат; для одержувачів – забезпечення певної фінансової стабільності у складних життєвих обставинах, стимулювання до економічної самостійності).

Законопроект містить положення, що були включені до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» (реєстр. № 14051 від 18.09.2025), який аналізувався Дослідницькою службою Верховної Ради України (підготовлено інформаційну довідку²). Сформульовані в цій довідці пропозиції та зауваження, зокрема щодо сутності й визначення понять «базова соціальна допомога», «базова величина», «право на базову соціальну допомогу», «малозабезпечена сім'я», а також щодо визначення поняття «сім'я» і встановлення її складу є релевантними для цього законопроекту.

Деякі поняття у законопроекті мають оціночний характер, що не виключає прийняття уповноваженими суб'єктами невиважених рішень про призначення або відмову у призначенні базової соціальної допомоги, зокрема: «малозабезпечена сім'я – сім'я, яка має *низький* середньомісячний сукупний дохід»; «у разі виявлення сім'ї, яка має *ознаки вразливості* або перебуває у складних життєвих обставинах», «кризова ситуація, яка призвела до *істотного* обмеження можливостей» тощо. Оціночний характер понять завжди супроводжується корупційними ризиками.

У законопроекті відсутнє визначення «уповноваженого представника сім'ї», а формулювання базового поняття «кризової ситуації» як складних життєвих обставин не можна вважати коректним. Кризова ситуація – це раптова, непередбачувана подія (травма, втрата), що руйнує звичний (нормальний) перебіг життєдіяльності особи (сім'ї), обумовлюючи необхідність у соціальній підтримці. Складні життєві обставини – це триваліші, об'єктивно важкі умови (бідність, інвалідність, конфлікти), які обмежують життєдіяльність людини, але не завжди обумовлені раптовістю події.

Суттєвого доопрацювання потребує стаття 5 законопроекту. Положення частини першої цієї статті підлягають виключенню. Право на базову соціальну допомогу дійсно повинні мати сім'ї, які постійно проживають на території України, але інша конкретизація є зайвою і такою, що не корелюється з положеннями статті 1 законопроекту, в якій міститься визначення сім'ї та складу

² Інформаційна довідка щодо проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання базової соціальної допомоги» (реєстр. № 14051 від 18.09.2025). URL: https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/hum_social_policy/inform_references-hsp/76883.html

сім'ї. Редагування потребує частина друга цієї статті. На нашу думку, положення щодо права на базову соціальну допомогу може бути сформульоване таким чином:

«Право на базову соціальну допомогу мають сім'ї / особи, у яких є підстави для отримання державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги на дітей одиноким матерям, допомоги на дітей, які виховуються у багатодітних сім'ях, тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме, за умови неотримання або відмови від отримання таких виплат».

Корегування потребують назва та зміст статті 6, у якій ідеться про порядок виникнення та реалізації права на базову соціальну допомогу, а не «права осіб, яким надається базова соціальна допомога».

Дискусійними є положення статті 14 у частині неврахування доходу сім'ї за попередні періоди або факту його відсутності у випадках кризової ситуації, а також стосовно незазначення у визначенні поняття «непрацюючий працездатний член сім'ї» словосполучки «незарєєстрований як безробітний».

Підпункт 2 пункту 4 Прикінцевих і перехідних положень законопроекту доцільно доповнити положеннями, якими внести зміни до Закону України «Про соціальні послуги» щодо особливостей організації ведення випадку стосовно подолання складних життєвих обставин отримувача базової соціальної допомоги.

Висновки

Урахування зазначених зауважень дозволить уникнути таких ризиків прийняття законопроекту:

- відсутності правової визначеності (щодо понять «базова величина», «базова соціальна допомога», «право на базову соціальну допомогу» тощо);
- неузгодженості положень законопроекту з чинними законодавчими актами (щодо поняття «сім'я», порядку підтвердження статусу особи, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи);
- колізій у правовому регулюванні (щодо особливостей надання соціальних послуг отримувачам базової соціальної допомоги).

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*